

рисним у цій частині є досвід Російської Федерації. Так, у п. б ч. 1 ст. 88 КК РФ застосування позбавлення права обіймати певні посади до неповнолітніх не передбачається¹. Позбавлення права неповнолітнього займатися певною діяльністю можливо тільки у разі наявності правових підстав зайняття такою діяльністю, наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 35 ЦК України повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. Тому теоретично вчинення неповнолітнім певних злочинів у сфері господарювання та підприємництва (ст.ст. 212, 212¹ КК України) можливо, хоча в судовій практиці це буває вкрай рідко.

Отже, аналіз положень ст. 98 КК України та інших норм розділу XV Загальної частини КК України, відповідних санкцій норм Особливої частини КК України дозволяє зробити висновок про недосконалість цих норм та їх невідповідність міжнародно-правовим нормам, оскільки до неповнолітніх у віці 14-15 років фактично можуть бути засновані тільки покарання, пов'язані з позбавленням волі; можливість застосування до неповнолітніх у віці 16-18 років видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, значно обмежена, що свідчить про необхідність перегляду та удосконалення системи покарань щодо неповнолітніх.

О.П. Горюх, к.ю.н., доцент кафедри галузевих правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕРЖАВ-УЧАСНИЦЬ СНД

У науковій доповіді здійснено порівняльно-правове дослідження видів звільнення від покарання за кримінальними кодексами держав-учасниць СНД. Висвітлені однакові та специфічні види звільнення від покарання за законодавством цих держав.

В научном докладе проведено сравнительно-правовое исследование видов освобождения от наказания, предусмотренных уголовными кодексами госу-

¹ Уголовный кодекс РФ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.com.ua/books/6/710n1.html>.

дарств-участников СНГ. Показаны одинаковые и специфические виды освобождения от наказания, предусмотренные законодательством этих государств.

A comparatively-legal study of types of release from punishment, states-participants of the CIS envisaged by criminal codes is undertaken in a scientific lecture. Identical and specific kinds are shown the releases from punishment, envisaged by the legislation of these states.

Аналіз кримінального законодавства держав-учасниць СНД дозволяє зробити висновок про те, що інститут звільнення від покарання передбачений у законодавстві всіх цих держав. При цьому норми аналізованого правового інституту передбачають різні види: 1) звільнення від покарання; 2) звільнення від відбування покарання; 3) заміни невідбутої частини покарання більш м'яким; 4) пом'якшення покарання.

1. Звільнення від покарання. Звільнення від покарання може реалізовуватися у двох формах. *Першою формою* його реалізації є засудження винного без призначення йому покарання. У кримінальних кодексах Республіки Білорусь (ст. 79), Киргизької республіки (ст. 68), Російської Федерації (ст. 80.1), Республіки Узбекистан (ст. 70), України (ч. 4 ст. 74) до таких видів звільнення віднесено, зокрема, звільнення від покарання у зв'язку із *втратою особою суспільної небезпеки*. При цьому КК Російської Федерації (ст. 80.1) і Республіки Узбекистан (ст. 70) передбачають можливість звільнення від покарання також і у тих випадках, коли внаслідок зміни обстановки *вчинений особою злочин перестав бути суспільно небезпечним*.

Особливістю кримінальних кодексів Республіки Білорусь (ст. 80), Республіки Вірменія (ст. 80 КК) та Республіки Казахстан (ст. 74) є те, що вони містять норми про звільнення від покарання *внаслідок надзвичайних обставин* (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї засудженого тощо).

Оригінальним видається КК Республіки Узбекистан, яке передбачає звільнення від покарання у зв'язку з *дійовим каяттям винного* (ст. 71).

У кримінальному законодавстві Грузії (ст. 74) і Республіки Казахстан (ст. 73) встановлене звільнення від покарання особи, *яка захворіла на психічну хворобу*. У свою чергу грузинський та український законодавці до видів звільнення від покарання віднесли звільнення від покарання у зв'язку із *захворюванням на тяжку не психічну хворобу* (ч. 2 ст. 74 КК Грузії, ч. 2 ст. 84 КК України).

Неповторним у контексті аналізованого є Кримінальний кодекс України, в якому передбачене звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК).

У межах аналізованої форми звільнення від покарання в абсолютній більшості кримінальних кодексів держав-учасниць СНД (за виключенням Республіки Вірменія і Республіки Таджикистан) реалізується також звільнення від покарання неповнолітнього із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Кримінальне законодавство Республіки Вірменія (ст. 93) і Республіки Таджикистан (ст. 90), як і Модельний кодекс, передбачає звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням лише одного примусового заходу виховного характеру – поміщення його до спеціального навчально-виховного або лікувально-виховного закладу.

Варто зазначити, що казахський, російський і таджикський законодавці передбачають можливість застосування норм про звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру у виключних випадках також і щодо осіб у віці від 18 до 20 років (ст. 87 КК Республіки Казахстан, ст. 96 КК РФ, ст. 95 КК Республіки Таджикистан).

Передбачають кримінальні кодекси всіх держав-учасниць СНД і такий вид звільнення від покарання як звільнення від покарання на підставі акта про амністію (ст. 86 КК України).

У межах іншої форми звільнення від покарання винний засуджується до конкретного покарання, від якого він з певних причин звільняється. До причин такого звільнення від покарання законодавці окремих держав-учасниць СНД, зокрема, відносять: усунення законом караності діяння, за яке було засуджено особу (ч. 2 ст. 74 КК України); захворювання особи на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 1 ст. 84 КК України, ч. 2 ст. 74 КК Грузії); захворювання військовослужбовця, що робить його непридатним до військової служби (ч. 3 ст. 92 КК Республіки Білорусь, ч. 4 ст. 73 КК Республіки Казахстан, ч. 3 ст. 79 КК Республіки Таджикистан, ч. 3 ст. 84 КК України).

2. Звільнення від відбування покарання. При звільненні від відбування покарання винний засуджується до покарання, від подальшого відбування якого він у зв'язку із певними обставинами звільняється.

Кримінальні кодекси всіх держав-учасниць СНД до видів звільнення від відбування покарання відносять: звільнення від відбування

покарання у зв'язку із закінченням строків давності обвинувального вироку (ст. 80 КК України); умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ст. 81 КК України); звільнення від відбування покарання у зв'язку з психічною хворобою (за виключенням України); звільнення від покарання у зв'язку з іншою тяжкою хворобою (ч. 2 ст. 84 КК України); звільнення від відбування покарання на підставі закону про амністію (ст. 86 КК України); звільнення від відбування покарання на підставі акту про помилування (ст. 87 КК України); звільнення від відбування покарання вагітних жінок (за виключенням Республіки Узбекистан); звільнення військовослужбовця від відбування покарання у зв'язку з його непридатністю до військової служби (за виключенням Грузії та України); звільнення неповнолітнього від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності обвинувального вироку (за виключенням Республіки Білорусь); умовно-дострокове звільнення неповнолітнього від відбування покарання (ст. 81 КК України).

Кримінальні кодекси названих держав (за виключенням Республіки Вірменія) до видів звільнення від відбування покарання відносять також «умовне засудження». У законодавстві України цей вид звільнення закріплений як звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75).

КК Республіки Білорусь (ст. 77) і КК РФ (ст. 82) передбачають також такий вид звільнення від відбування покарання як *відстрочка відбування покарання*. А за кримінальним законодавством Республіки Казахстан відстрочка відбування покарання можлива лише *внаслідок надзвичайних обставин* (ст. 74).

Законодавці держав-учасниць СНД передбачають можливість звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають дітей певного віку (за виключенням Республіки Узбекистан). При цьому у КК Білорусії (ст. 93), Республіки Вірменія (ст. 78) і Республіки Таджикистан (ст. 78) положення цієї норми поширюється на жінок, які мають дітей віком до *трьох* років; у КК Грузії (ст. 75) – жінок, які мають дітей віком до *п'яти* років; у КК України (ст. 79) – жінок, які мають дітей віком до *семи* років; у КК Азербайджанської республіки (ст. 70), у КК Республіки Казахстан (ст. 72), у КК Киргизької республіки (ст. 72), у КК Республіки Молдова (ст. 96) – жінок, які мають дітей віком до *восьми* років; у КК РФ (ст. 82) – жінок, які мають дітей віком аж до *чотирнадцяти* років. Більш того, вірменський та російський законодавці передбачили можливість застосування зазна-

чених норм не лише до жінок, які мають дітей відповідного віку, а й до чоловіків, котрі є єдиним родителем.

Варто зазначити, що КК України передбачає також можливість звільнення від відбування вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, котрі стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання (ст. 83 КК).

Оригінальним є КК Республіки Узбекистан, що передбачає можливість звільнення від відбування покарання засуджених, які втратили працездатність або досягли пенсійного віку в період виконання покарання у виді виправних робіт (ст. 75).

3. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким. Цей вид звільнення від покарання передбачає заміну засудженому невідбутої частини покарання, призначеної вироком суду, більш м'яким покаранням, яке засуджений продовжує відбувати. Кримінальні кодекси держав-учасниць СНД передбачають різні підстави для заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.

Так, законодавство всіх названих держав підставою заміни покарання більш м'яким називають *позитивну поведінку засудженого під час відбування ним покарання* (ст. 82 КК України), а також видання актів про *амністію* (ст. 86 КК України) та *помилування* (за виключенням України). При цьому особливістю КК Республіки Узбекистан є те, що в ньому передбачено можливість *заміни невідбутої частини покарання більш м'яким також і щодо осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років* (ст. 90).

За кримінальними кодексами абсолютної більшості держав-учасниць СНД (за виключенням України та Республіки Узбекистан) суд може замінити покарання більш м'яким жінці, котра була звільнена від відбування покарання у зв'язку з вагітністю і наявністю малолітньої дитини, після досягнення цією дитиною визначеного законом віку. При цьому КК Республіки Вірменія (ч. 3 ст. 78 КК), Республіки Білорусь (ч. 3 ст. 93 КК), Республіки Казахстан (ч. 3 ст. 72 КК) і Республіки Таджикистан (ч. 4 ст. 78 КК) заміна покарання більш м'яким передбачена і для тих жінок, котрі були звільнені від відбування покарання у зв'язку з вагітністю і наявністю малолітньої дитини, у яких дитина померла.

У КК Республіки Білорусь (ч. 2 ст. 92) і Республіки Казахстан (ч. 2 ст. 73) такою підставою є також *захворювання засудженого*.

У кримінальному законодавстві Азербайджанської республіки (ст. 78.3), Республіки Білорусь (ч. 3 ст. 92), Республіки Казахстан (ч. 4

ст.73), Республіки Молдова (ст. 95), Російської Федерації (ч. 3 ст. 81) і Республіки Таджикистан (ч. 3 ст. 79) підставою для заміни невідбутої частини покарання більш м'яким законодавці визнали *захворювання військовослужбовця, що робить його непридатним до військової служби та відбування призначеного покарання* (зокрема, арешту або тримання в дисциплінарній військовій частині).

4. Пом'якшення покарання. Пом'якшення покарання передбачає зниження судом межі призначеного за вироком суду покарання, яке відбуває засуджений. Можливість пом'якшення покарання передбачена у кримінальних кодексах всіх держав-учасниць СНД. Підставою такого пом'якшення є застосування норм про амністію (ст. 86 КК України) та помилування (за виключенням України).

Кримінальний кодекс України передбачає також пом'якшення покарання у зв'язку з депеналізацією діяння (ч. 3 ст. 74 КК).

Ю.В. Гродецький, к.ю.н., доцент кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПОНЯТТЯ ДОБРОВІЛЬНОЇ ВІДМОВИ СПІВУЧАСНИКА

Робота присвячена дослідженню ознак добровільної відмови співучасників та формулюванню дефініції цього поняття.

Работа посвящена исследованию признаков добровольного отказа соучастников и формулированию дефиниции этого понятия.

Work is devoted to research of signs of voluntary abandonment of accessories and formulation of definition of this concept.

1. Стаття 31 КК містить низку нормативних приписів, якими регламентуються питання добровільної відмови співучасників. Утім визначення цього поняття у статті немає. Норми про добровільну відмову співучасників є новими для кримінального права України. Попередній КК їх не містив. У зв'язку з цим уявляється доцільним визначити поняття добровільної відмови співучасників, що дозволить спростити розуміння зазначених норм. Таке визначення повинно базуватись на загальному визначенні добровільної відмови.